

KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE MALİ TABLOLAR ANALİZİ KULLANIMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Yrd.Doç. Dr. Murat AZALTUN*

ÖZET

Konaklama işletmelerinin mali tabloları pek çok bilgiyi içerir. Bu bilgileri anlamak ve karar verme sürecinde kullanmak mali tablolardaki salt rakamları okumaktan daha fazlasını gerektirir. Mali analiz finansal tablolardaki bilgilerin sadece rakamlar olmaktan öte giderek yatırımcı, kredi veren ve işletme personeli için anlamlı hale getirilmesinde kullanılır. Bu çalışmada, konaklama işletmelerinde finansal tablolar analizi uygulamaları hakkında bir durum analizi yapılmıştır. Ayrıca konaklama işletmelerindeki mali tablolar analizi ile ilgili araştırma sonuçlarının Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokullarındaki ilgili derslerin içeriğini nasıl etkilemesi gerektiği tartışılmıştır. Türkiye'deki dört coğrafi bölgede bulunan dört ve beş yıldızlı konaklama işletmelerine uygulanan bir anket aracılığıyla toplanan veriler istatistik yöntemlerle incelenerek yorumlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Konaklama İşletmeleri, Mali Tablolar Analizi.

ABSTRACT

A RESEARCH ON USAGE OF FINANCIAL STATEMENTS ANALYSIS IN LODGING FIRMS

The financial statement issued by lodging establishments contain a lot of information. A good understanding of this information and the use of decision making process requires more than simply reading the reported facts. Financial analysis permits investors, creditors, and operators to receive more valuable information from the financial statements than they could receive from reviewing the absolute numbers reported in documents. The purpose of this study is to determine and understand lodging firm's financial statements analysis applications. It is also discussed how these applications should be used in hospitality education classes. Survey is conducted among of the four and five star lodging firm's in four region of Turkey. Using statistical methods, the survey data are examined and interpreted.

Key Words: Lodging Firms, Financial Statement Analysis.

* Anadolu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu Öğretim Üyesi

1. GİRİŞ

İnsanlar alınan kararların doğru ve zamanlı olması oranında mutluluk ve refah amaçlarına ulaşabilecektir. İnsan ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan işletmelerin yönetimi de doğru ve zamanlı kararlar aldığı oranda işletmenin kuruluş amaçlarına ulaşmasını sağlayacaktır. Ayrıca işletme ile ilgili doğrudan ve dolaylı ilişkisi olan yönetim dışındaki kişi ve kuruluşlar da işletme ile ilgili kararlar almak durumundadırlar. *Karar*, bir iş ya da sorun hakkında düşünülerek verilen kesin yargı iken; *karar almak*, bir davayı veya sorunu sonuca bağlamaktır¹. Karar sürecinde sorunla ilgili çözüm alternatiflerinin ortaya konması ve bunlardan birinin seçimi söz konusudur. İşte bu noktada bilginin önemi ortaya çıkmaktadır. Bilgi olmadan verilen yargının isabetli olma olasılığı azdır. Mali tablolar işletme ile ilgili kişi ve kuruluşlara kararları için gereksinim duydukları bilgiyi sağlayan araçlardır².

Bilgi kullanıcıları mali tablolardaki verilerin bilgilere dönüştürülmesinde analiz yöntemlerinden yararlanırlar. Hizmet sektöründe yer alan konaklama işletmelerinin başarısı, yöneticilerinin alacakları kararlarda mali analiz sonuçlarını ne kadar etkin kullandığına bağlı olacaktır. Literatürde konaklama işletmelerinde mali tablolar analizi kullanımı konusundaki araştırma eksikliği bu çalışmayı yapma ihtiyacını ortaya çıkarmış ve çalışmada “dört ve beş yıldızlı konaklama işletmelerinde mali analiz teknikleri ne düzeyde kullanılıyor” sorusunun yanıtı aranmaya çalışılmıştır.

2. KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE MALİ TABLOLAR ANALİZİ

Müşterilerinin geçici konaklama ihtiyaçlarını öncelikle karşılamak amacıyla kurulan konaklama işletmelerinde yeme-içme ve eğlence hizmetleri de verilmektedir. Emek yoğun olan ve 24 saat kapanmadan çalışan konaklama işletmelerinde de diğer işletmelerde olduğu gibi mali tablolar işletmenin mali durumu ile faaliyet sonuçlarını bilgi kullanıcılarına aktaran araçlardır. Bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler dört ve beş yıldızlı konaklama işletmelerinde mali tabloların kolayca hazırlanmasına olanak tanımaktadır. Her ay çıkarılan mali tablolardaki veriler ve bu verilere dayanılarak bulunan analiz sonuçları ay sonunu izleyen yönetim toplantısında masaya yatırılmaktadır.

Mali tablolar analizi, bir firmanın mali durumunu, faaliyet sonuçlarını ve finansal yönden gelişmesini değerlendirebilmek, gelişme yönlerini saptayabilmek ve o firma ile ilgili geleceğe dönük tahminlerde bulunabilmek için, mali tablolarda yer alan kalemler arasındaki ilişkilerin ve bunların zaman içinde göstermiş oldukları eğilimlerin incelenmesidir³. Mali tablolar özellikle muhasebe bilgisi olmayan bir kişi için fazla anlam taşımaz ve rakam kalabalığından ibarettir. Tablolardaki rakamların, ilgili tarafların ihtiyaçlarına yanıt verecek anlamlı bilgiler haline gelmesi için, tablo kalemleri arasında ilişkilerin kurulması, karşılaştırmaların yapılması ve hangi durumda ne anlam ifade ettiğinin yorumlanması gerekir⁴.

1 <http://tdk.org.tr/tdksozluk/sozara.htm>

2 Başar, Banu, “Finansal Piyasalar Açısından Finansal Raporlamada Kalite Zinciri”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Eylül 2003, C.5, S.3, s. 76.

3 Akgüç, Öztin, *Mali Tablolar Analizi*, Onuncu Baskı, İstanbul, 2002, s.1.

4 Gücenme, Ümit, *Mali Tablolar Analizi*, İkinci Baskı, Marmara Kitabevi, Bursa, 1999, s.4.

3. MALİ TABLOLAR ANALİZİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Mali analiz mali tablolardaki verilere dayanılarak yapılır Bilanço ve gelir tablosu “temel mali tablolar” olurken, satışların maliyet tablosu, fon akım tablosu, nakit akım tablosu, kâr dağıtım tablosu, öz kaynaklar değişim tablosu ise “ek mali tablolar” adını alır⁵ Bilanço ve gelir tablosu iki yıl karşılaştırmalı olarak yayımlanır Bunun nedeni analiz teknikleri için bilanço ve gelir tablosundaki iki yıllık verilere ihtiyaç duyulmasıdır Fon akım tablosu ve nakit akım tablosu daha çok analiz tekniği olarak bilinir ve “fon akışı analizi” başlığı altında ele alınır⁶.

Genelde mali tablolar analizinde kullanılan analiz teknikleri şunlardır⁷:

- Karşılaştırmalı Tablolar Analizi (Yatay Analiz)
- Yüzde Metodu ile Analiz (Dikey Analiz)
- Trend (Eğilim Yüzdeleri) Analizi
- Oran Analizi
- Fon Akışı Analizi

Analiz teknikleri sonucu bulunan verilerin konuşturulması ve yorumlanması esastır Analiz tekniklerinde temel mali tablolar kullanıldığından ayrı ayrı her bir teknikte belirli bir konu ile ilgili bulunan sonuç birbirini desteklemelidir. Mali analiz yapılması tüm tekniklerin birlikte

kullanılmasını gerektirmez. Bu yüzden işletmeler bazı analiz tekniklerini daha yoğun olarak kullanmaktadırlar. Oran analiz tekniğinin en yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir⁸.

Oran, mali tablolarda yer alan herhangi iki kalem arasındaki ilişkinin basit matematiksel ifadesi olarak tanımlanmaktadır⁹. Mali tablolarda yer alan kalemlerle ilgili yüzlerce oran hesaplamak mümkün olmakla birlikte önemli olan, işletmenin likidite durumunu, borç ödeme gücünü, finansman biçimini, kârlılığını ve ekonomik varlıklarını verimli şekilde kullanıp kullanmadığını gösterecek oranların hesaplanmasıdır¹⁰.

4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı Türkiye’deki dört ve beş yıldızlı konaklama işletmelerinde mali analiz konusunda yapılanları tespit ederek bir durum analizi yapmaktır. Turizm ve Otel İşletmeciliği programlarında verilen derslerde mali analizin önemi ve mali analizde kullanılan teknikler öğretilmektedir. Bu araştırma sonuçları Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokullarında mali tablolar analizi konusu işlenirken sektör uygulamalarını derste inceleme ve ders içeriğini gözden geçirme konularında da yardımcı olacaktır

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

5.1. Evren ve Örneklem

Türkiye’deki dört ve beş yıldızlı otellerin dört coğrafi bölgede yoğunlaşması nedeniyle Marmara, Ege, Akdeniz ve İç Anadolu bölgelerinde-

5 **Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği: 1 Sıra No’lu**, 26.12.1992 tarihli, 21447 (Mük) sayılı Resmi Gazete.

6 Çömlekçi, Ferruh ve Diğerleri, **Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz**, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:839, Eskişehir, 2004, s.253.

7 Çömlekçi F. ve Diğerleri, a.g.e., s.144; Çetiner, Ertuğrul, **İşletmelerde Mali Analiz**, Üçüncü Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2000, s13-14.

8 Çabuk, Adem ve İbrahim Lazol, **Mali Tablolar Analizi**, Bursa, 2000, s.184; Demir, Ahmet, **Mali Tablolar ve Uygulaması**, Üçüncü Baskı, İstanbul, 1997, s.635.

9 Akdoğan, Nalan ve Nejat Tenker, **Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri**, Altıncı Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 1998, s.598.

10 Koçyalkın, Yüksel, Hüseyin Cankurtaran ve Cafer Bakırhan, **19 Sektöre İlişkin Standart Mali Oranları (1983-1987)**, Yargı Yayınları, Ankara, 1989, s.7.

ki otellerin tamamı çalışma evrenini oluşturmaktadır. 2002 yılında yayınlanan “Otel ve Tatil Rehberi¹¹”nden yararlanılarak dört bölgedeki dört ve beş yıldızlı konaklama tesisleri tespit edilmiştir. Dört ve beş yıldızlı otellerin bölgeler itibariyle dağılımındaki farklılık nedeniyle çalışma evreni içerisinde örneklem seçmede tabakalı örnekleme tekniği kullanılmıştır. Tablo 1’de görüldüğü üzere dört bölgedeki 333 dört ve beş yıldızlı konaklama tesisinden 70 tanesi orantılı örnekleme tekniği kullanılarak seçilmiştir. Belirlenen örneklem hacminin tabakalara dağıtılması amacıyla kullanılan orantılı dağıtım yöntemi, uygulaması basit ve tabakalara ait birim başına varyansın bilinmesini gerektirmediği için sık kullanılan bir yöntemdir. Aynı zamanda bu yöntem, tabakaların hacimleriyle

orantılı bir şekilde temsil edilmesine imkan verir ve tahminlerin güvenilirliğini artırır¹².

5.2. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Anketteki 21 sorudan ilk altı tanesi işletmeyi tanımaya yönelik sorular, kalan 15 soru işletmede mali analiz teknikleri kullanılarak yapılan analiz konusunda bilgiler almaya yöneliktir. Anketteki 7 nolu “tesisinizde mali tablolar analizi teknikleri kullanılarak analiz yapılmaktadır mı?” sorusuna “evet” diyenlerin diğer soruları yanıtlaması istenmiş “hayır” diyenlerin ise anketin geri kalanını doldurmamaları istenmiştir. Anket genelde muhasebe müdürleri tarafından yüz yüze yapılan görüşmelerle doldurtulmuştur. Anketin doldurtulmasında ilgili işletmelerde çalışan veya staj yapan öğrencilerden de yararlanılmıştır.

5.3. Veri Çözümleme Yöntemi

Çözümlenmeler “SPSS 11.5 for Windows” kullanılarak yapılmıştır. Bu çalışmada genel olarak tanımlayıcı analizlere dayalı değerlendirmeler yapılmıştır. Frekansların aritmetik ortalamaları ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Çalışmada araştırma evreninden örnekleme seçilen konaklama işletmelerine uygulanan anketteki sorulara verilen yanıtların frekans dağılımları ve yüzdeleri belirlenmiştir.

Tablo 1. Bölgelere Göre Anket Yapılan İşletme Sayısı

Coğ. Bölgeler	Tesis Sayısı	Seçilen Tesis Sayısı
Marmara	87	18
Ege	104	22
Akdeniz	113	24
İç Anadolu	29	6
Toplam	333	70

11 **Otel ve Tatil Rehberi**, Boyut Yayın Grubu, İstanbul 2002, s.81-816.

12 Özmen, Ahmet, **Uygulamalı Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri**, Anadolu Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları No:17, Eskişehir, 2000, s.145.

6. ARAŞTIRMA BULGULARININ ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

6.1. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Özellikleri Hakkında Bulgular

Araştırmaya katılan konaklama işletmelerinin özelliklerine baktığımızda; Tablo 2’de görüldüğü gibi %59’u beş yıldızlı, %41’i ise dört yıldızlıdır; hukuki yapı bakımından %81’i anonim şirket olup, %19 ise limited şirkettir. Araştırmaya katılan şirketlerin %86’sının sermayedarı yerli iken sadece %3’ünün sermayedarı yabancıdır Ancak işletmelerin %11’lik kısmında ise yerli ve yabancı sermaye ortaklığı vardır Tablo 3’de yabancı sermaye payı dağılımının %25 ila %99 arasında değişmekte olduğu görülmektedir.

Tekrar Tablo 2’ye bakıldığında, araştırmaya katılan işletmelerin %40’ı sahipleri tarafından işletilirken, %37’si yerli bir grup, kalan %23’ü ise yabancı bir grup tarafından işletilmektedir. Konaklama işletmelerinin işletilmesinin uzmanlık gerektirmesi nedeniyle %60’lık kısmı bu işte uzman gruplara işletim hakkını vermişlerdir.

Tablo 2. Konaklama İşletmeleri Hakkında Genel Bilgiler

	Coğrafi Bölge				İşletmenin Türü				Huk.Yapı		Sermaye Yapısı			Dış İşletmeci		
	Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	5* Y. Köyü	4* T. Köyü	5* Otel	4* Otel	Anonim	Limited	Tam. Yerli	Yab. Ortak	Tam. Yabancı	Yabancı Grup	Yerli Grup	Dış İşlt. Yok
İşlt. Sayısı	18	22	24	6	9	2	32	27	57	13	60	8	2	16	26	28
Yüzde %	25,7	31,4	34,3	8,6	12,9	2,9	45,7	38,6	81,4	18,6	85,7	11,4	2,9	22,9	37,1	40,0

Tablo 3. Yabancı Ortakların Yüzde Payları

Pay %	25	30	50	55	80	99
İşletme Sayısı	1	1	3	1	1	1
Tüm İşlt. İçinde %	1,4	1,4	4,3	1,4	1,4	1,4

Araştırmaya katılan işletmelerin ait olduğu grubun başka konaklama işletmesi ile diğer turizm işletmeleri sahiplik durumu sorgulandığında (Tablo 4) %59’unun başka konaklama işletmelerinin de olduğu, %11’nin seyahat acentaları, %3’nün ulaştırma işletmeleri, %4’nün yiyecek-içecek işletmeleri, %4’nün ise eğlence işletmeleri olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar konaklama işletmelerinin yatay büyümeyi tercih ettiklerini göstermektedir. Turizm işletmeleri dışında şirketlerin %16’sının diğer sektörlerde işletmeleri de olduğu tespit edilmiştir. Bu sektörlerden öne çıkan inşaat sektörüdür. İnşaat işi ile uğraşan şirketlerin konaklama işletmeciliği de yaptıkları bilinmektedir. Yatırım sermayesinin önemli bir payının tesislerin inşaatına gitmesi ve duran varlıkların aktif içinde %80-90’lar düzeyinde olması bu iki sektörü bir birine yaklaştırmış olabilir.

Tablo 4. Konaklama İşletmesi Yanında Sahip Olunan İşletmeler

	Çok Sayıda Kon. İşlt. Var		Sey Acentası Var		Ulaştırma. İşlt. Var		Yeme-İçme. İşlt. Var		Eğlence. İşlt. Var		Diğer Türde İşlt. Var	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
İşlt. Sayısı	41	29	8	62	2	68	3	67	3	67	11	59
Yüzde %	58,6	41,4	11,4	88,6	2,9	97,1	4,3	95,7	4,3	95,7	15,7	84,3

Tablo 5'te aynı şirketin 2 ila 10 arasında ilave konaklama işletmesine sahip olduğu görülmektedir. Basit bir hesapla Tablo 5'teki adet sütunundaki veriler ile konaklama işletmesi sayıları çarpılıp tüm satırlar toplandığında araştırma ya katılan konaklama işletmeleri ile birlikte şirketlere ait konaklama işletmesi sayısı 216'ya çıkmaktadır. Bunlardan kaç tanesinin dört ve beş yıldızlı olduğu belli olmasa da, dört ve beş yıldızlı konaklama işletmesi yatırımcılarının üç ve daha düşük yıldızlı işletmelere pek rağbet etmeyeceği düşünülmektedir. Eğer bir işletmedeki mali analiz konusunda yapılanların aynı şirketin diğer işletmelerinde de yapıldığı varsayılırsa, çoklu sahiplik yapısının araştırma sonuçlarının geneli temsil etme konusunda araştırmayı olumlu etkilediği söylenebilir.

Tablo 5. Sahip Olunan Konaklama İşlt. Sayıları

Adet	İşlt. Sayısı	Yüzde
1	29	41,4
2	12	17,1
3	5	7,1
4	8	11,4
5	3	4,3
6	3	4,3
7	4	5,7
8	2	2,9
9	1	1,4
10	3	4,3

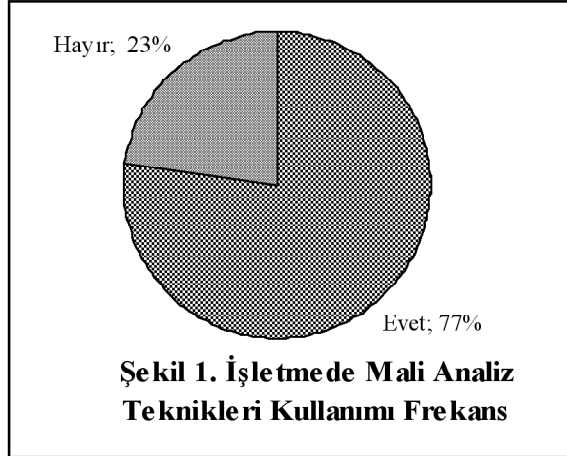
Tablo 6. Sahip Olunan Seyahat Acentası, Ulaştırma, Yeme-İçme ve Eğlence İşletmeleri Sayıları

İşletme Türleri	Seyahat Acentası		Ulaştırma İşlt.		Yeme-içme İşletmesi		Eğlence İşlt.	
	1	2	1	1	2	59	1	2
Sahip Olunan İşletme Sayıları	1	2	1	1	2	59	1	2
Kon. İşlt. Sayısı	6	2	2	1	1	1	2	1
Yüzde	8,6	2,9	2,9	1,4	1,4	1,4	2,9	1,4

Konaklama işletmesi yanında diğer turizm işletmeleri sahiplik durumuna bakıldığında ise Tablo 6'da görüldüğü üzere 1 ya da 2 tane diğer turizm işletmeleri sahiplik durumu söz konusudur. Bu rakamlarda konaklama işletmeciliği konusunda şirketlerin yatay büyümeyi tercih ettikleri konusundaki görüşümüzü desteklemektedir.

6.2. Konaklama İşletmelerinde Mali Analiz Tekniklerinin Kullanımı ile İlgili Bulgular

Araştırmaya katılan işletmelerin %77'si Şekil 1'de görüldüğü gibi, mali analiz tekniklerini kullanarak analizin işletmelerinde yapıldığını

Şekil 1. İşletme de Mali Analiz Teknikleri Kullanımı Frekans

ifade etmişlerdir. 70 işletmeden 16'sı mali analiz tekniklerini kullanarak analizin işletmelerinde yapılmadığını belirtmişlerdir Bu durum 16 işletmenin mali analizle ilgili hiçbir şey yapmadığını göstermeyebilir Nitekim mali analizin işletmelerinde yapılmamasının nedenleri incelendiğinde ise Tablo 7'deki sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Mali analiz tekniklerini kullanmayan 16 işletmeden 17 yanıt gelmesi bir işletmenin iki seçeneği işaretlemesi nedeniyledir. Bu nedenlerden %47'lik bir oranda seçileni "mali tabloların şirket merkezindeki uzmanlarca analize tabi tutulması" iken, "mali analizin yapılması ve yorumlanmasının uzman bir kuruluşa yaptırılması" seçeneği de %24'le ikinci sırada yer almaktadır. Bu nedenler işletmenin mali tablolarının analize tabi tutulduğunu, fakat bu analizin işletme dışında yapıldığını göstermektedir Sadece bir işletme mali analizin yapılmama nedeni olarak enflasyonu gösterirken, dört işletme ise karar vermek için mali analiz sonuçlarına gerek olmadığını bildirmiştir Sonuç olarak araştırmaya katkıda bulunan işletmeler açısından mali analizin yapılmama oranı %7 düzeyine düşmektedir.

Tablo 7. İşletmelerde Analiz Tekniklerinin Kullanılmama Nedenleri

	İşletme	Yüzde
Mali analizin yapılması ve yorumlanması uzman bir kuruluşa yaptırılmaktadır	4	23,5
İşletmenin mali tabloları şirket merkezindeki uzmanlarca mali analize tabi tutulmaktadır	8	47,0
Enflasyon nedeni ile mali analizler anlamlı bir sonuç vermemektedir	1	6,0
Tesisteki yöneticilerin karar vermeleri için mali analiz sonuçlarına gerek yoktur	4	23,5

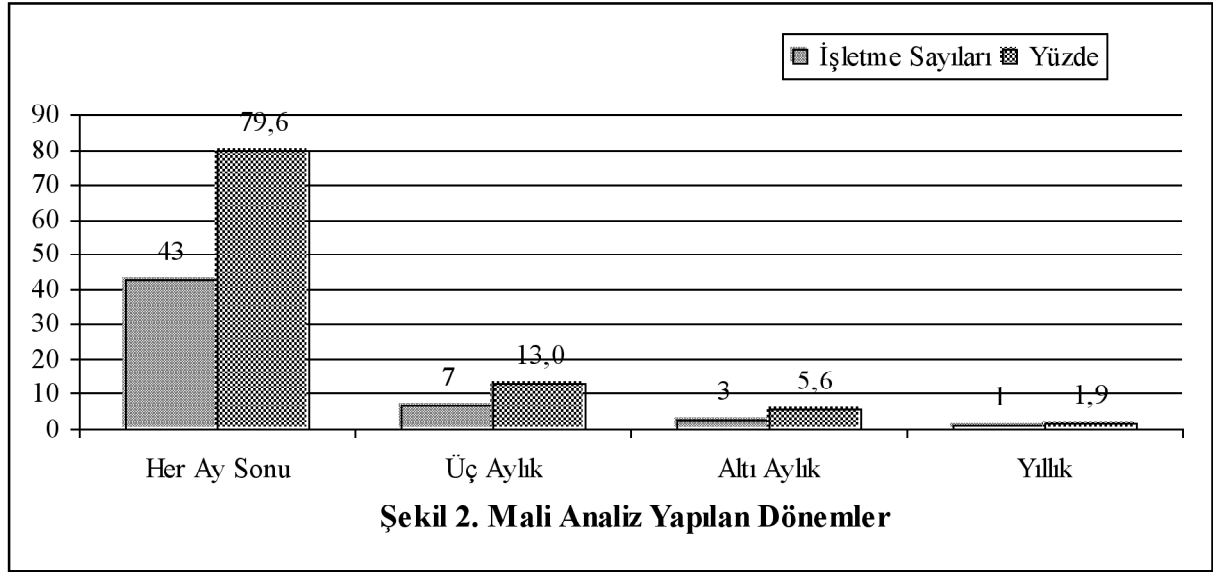
Tablo 8. Kullanılan Analiz Teknikleri

	Karşılaştırmalı Tablolar Analizi	Yüzde Metodu İle Analiz	Trend Analizi	Oran Analizi	Fon Akışı Analizi	Fon Akım Tablosu	Nakit Akım Tablosu	NÇSDT	Diğer
İşlt Say.	49	13	12	22	26	27	45	9	5
Yüzde	90,7	24,1	22,2	40,7	48,1	50	83,3	16,7	9,3

Tablo 8 incelendiğinde konaklama işletmelerinin %91'i "karşılaştırmalı tablolar analiz" tekniğini, %48'i "fon akışı analizi" tekniğini, %41'i "oran analizi" tekniğini, %24'ü "yüzde metodu ile analiz" tekniğini ve %22'si ise "trend analizi" tekniğini kullanmaktadır. Ancak, her ne kadar oran analizi tekniğinin kullanımı %41 oranında yanıtlanmışsa da oran analizleri ile ilgili ilerleyen soruların mali tablolar analizi yapan her işletmece yanıtlanması, oran analizi kullanım oranının %100 olduğunu göstermektedir. Bu farklılığın nedeni ya oran analizi seçeneğinin yanıtlayıcının dikkatinden kaçması ya da yanıtlayıcının yaptığı analizi oran analizi olarak bilmesi ya da kabul etmemesi olabilir. Bir üçüncü seçenek ise oran analizi yapılmamasına rağmen oran analizi ile ilgili sorulara yanıt vermiş olmasıdır. Oran analizinin yapılma oranını %41 olarak kabul ettiğimizde literatürdeki işletmelerin oran analizinin yoğunlukla kullanıldığı tespitinin verilere göre konaklama işletmeleri için geçerli olmayıp, "Karşılaştırmalı Tablolar Analizi" tekniği en yaygın kullanılanı olduğu ortaya çıkacaktır. Eğer oran analizi oranını diğer sorulardaki yanıtları dikkate alarak %100'e çektiğimizde, literatürdeki oran analizi tekniğinin en yaygın olarak kullanıldığı tespitinin konaklama işletmeleri için de geçerli olduğu ortaya çıkacaktır. Bi-

zim görüşümüz oran analizinin en yoğun olarak kullanıldığı yönündeki seçeneğin geçerli olduğu yönündedir.

Fon akışı analizi içinde yer alan "fon akım tablosu" işletmelerin %50'sinde, "nakit akım tablosu" %83'ünde, "net çalışma sermayesinde değişim tablosu" ise %17'sinde hazırlanmaktadır. Burada ortaya ilginç bir durum çıkmaktadır. Literatürde nakit akım tablosu "Fon Akış Analizi" içinde değerlendirilmektedir. Oysa mali analiz tekniklerini kullanan işletmelerin fon akışı analizini seçim yüzdesi 48 iken, nakit akım tablosunu hazırlama yüzdesi 83'tür. Bu farklılığın nedeni uygulamacıların bazılarının nakit akım tablosunu fon akışı analizi içinde değerlendirmemesi olabilir. Bu durumda nakit akım tablosunu fon akışı analizi içinde kabul ettiğimizde fon akışı analizinin kullanım yüzdesi 48'den 83'e çıkmaktadır. Tablo 9'da yer alan %9'luk diğer analiz teknikleri kullanımında yer verilen teknikler ise şunlardır: duyarlılık analizi, kur riski-faiz riski tabloları, bütçe-fiili tabloları, faaliyet raporu, yatırım-kârlılık analizleri. Diğer analiz teknikleri arasında belirtilen bütçe-fiili tabloları karşılaştırmalı tablolar analizi içinde değerlendirilmelidir. Faaliyet raporlarının ise bir analiz tekniği olmaktan çok analiz sonuçlarına yer verilmesi gereken bir rapor olduğu unutulmamalıdır.

Şekil 2’de araştırmaya katılan işletmelerde mali analiz yapılan dönemler gösterilmektedir. Konaklama işletmelerinin %80’i her ay sonu mali analiz yaparken, %13’ü üç ayda bir, %6’sı altı ayda bir, %2’si ise yılda bir mali analiz yapmaktadır.

Tablo 9’da görüldüğü üzere mali tabloları hazırlama sorumluluğu işletmelerin %85’inde muhasebe müdüründedir. Konaklama işletmelerinin %9’unda muhasebe şefi, %6’sında finansal analist, %2’sinde gelirler kontrolörü bu işi yapmaktadır. İşletmelerin %17’sinde ise mali tablolar analizi yapma sorumluluğu yukarıdakilerden farklı olarak şu kişi ya da birimlere verilmiştir;

mali işler direktörü, finans direktörü, genel finans müdürü, danışmanlık ve denetim şirketi, merkez muhasebe ve serbest muhasebeci mali müşavir.

Konaklama işletmelerinin mali analiz sonuçlarını değerlendirirken ve yorumlarken yararlandıkları karşılaştırma kıstasları Tablo 10’da gösterilmiştir. Konaklama işletmelerinin %93’ü mali analiz sonuçlarını geçmiş yıllardaki veya aylardaki benzer dönemlerin sonuçları ile karşılaştırarak yorumladıklarını belirtmişlerdir. Konaklama işletmelerinin geçmiş verilere ulaşma konusunda bir sıkıntı çekmemesi ve geçmiş dönem sonuçlarına göre gelişimin veya değişimin izlen-

Tablo 9. Mali Tablolar Analizi Yapma Sorumluluğu

	Muhasebe Müdürü	Muhasebe Şefi	Gelirler Kontrolörü	Finansal Analist	Diğer
İşlt. Sayısı	46	5	1	3	9
Yüzde	85,2	9,3	1,9	5,6	16,7

Tablo 10. Analiz Sonuçlarını Yorumlamada Karşılaştırma Kıstasları

	Evet		Hayır	
	İşlt. Sayı	Yüzde	İşlt. Sayı	Yüzde
Analiz sonuçları işletmenin geçmiş yıllar sonuçları ile karşılaştırmalı olarak yorumlanmaktadır	50	92,6	4	7,4
Analiz sonuçları rakip işletmelerin analiz sonuçları ile karşılaştırmalı olarak yorumlanmaktadır	12	22,2	42	77,8
Analiz sonuçları konaklama sektörü ortalamaları (oranları) ile karşılaştırmalı olarak yorumlanmaktadır	23	42,6	31	57,4
Analiz sonuçları genel kabul görmüş ortalamalarla (oranlar) ile karşılaştırmalı olarak yorumlanmaktadır	19	35,2	35	64,8
Diğer	2	3,7	52	96,3

mesinin daha anlamlı olması nedeniyle bu oranın yüksek çıkması beklenen bir durumdur. Karşılaştırma kıstası olarak konaklama sektörü ortalamalarını kullanan işletmelerin oranı ise %43'tür. Karşılaştırma kıstası olarak konaklama sektörünün ortalamalarının kullanılması analiz sonuçlarını yorumlama gücünü artıracığı için bu oranın daha yüksek çıkmış olması beklentimiz dahilindedir. Bu düşüklüğün nedeni konaklama işletmeleri yöneticilerinin Merkez Bankasının yayınladığı "sektör bilançoları" çalışmasından haberdar olmamaları veya bu çalışmayı yetersiz görmeleri olabilir¹³. Analiz sonuçlarını genel kabul görmüş ortalamalarla karşılaştırarak yorumlayan işletmeler yüzde 35 oranındadır. Bu oranın düşük olmasının nedeni bu konuda bilgi kaynağının yetersizliğidir. Karşılaştırma kriteri olarak analiz sonuçlarını rakip işletmelerin sonuçları ile karşılaştırdığını belirten işletme yüzdesi ise sadece 22'dir. Rakip işletmelerin oran analizi sonuçlarına ulaşma olanağı arttıkça işletmelerin performansını değerlendirme gücü daha da artacaktır. Konaklama işletmelerinin genelde halka açık olmaması ve rakip işletmelerin gizli-

lik prensibi gereği verilerini birbirinden saklamaları nedeniyle işletmelerin birbirinin analiz sonuçlarına ulaşmaları çok zordur. Oysa iki tarafın birbirinin bilgisine gereksinme duyması, bu bilgilerin paylaşılabileceği olması beklentisini artırmaktadır. Bu durumda "analiz sonuçları rakip işletmelerin verileri ile karşılaştırılıyor" seçeneğini işaretleyenler ya sektördeki geçmiş tecrübeleri ya da centilmenlik anlayışı ile meslektaşlarından aldığı bilgiler nedeniyle bu oranları elde edebiliyorlardı.

Konaklama işletmelerinde mali analiz teknikleri kullanımı ile ilgili uygulamalar hakkında Tablo 11'deki bilgilere de ulaşılmıştır. Analiz yapan işletmelerin %39'unda mali analiz öncesi mali tablolarındaki rakamlar enflasyondan arındırılmakta iken %61'inde enflasyondan arındırılmamaktadır. Oysa enflasyon yıllar itibarıyla karşılaştırma yapıldığında, verilerin karşılaştırılabilirlik özelliğini azaltmaktadır. Ülkemizde enflasyon muhasebesine geçilmiş olması bundan sonra bu eksikliğin ortaya çıkmasını engelleyecektir. Konaklama işletmelerinin %41'inde mali analiz için geliştirilmiş bir yazı-

13 Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın **Sektör Bilançoları** Yayınları için bkz: <http://www2.tcmb.gov.tr/sector/aname-nu.htm>.

Tablo 11. Mali Analiz İle İlgili Özel Uygulamalar

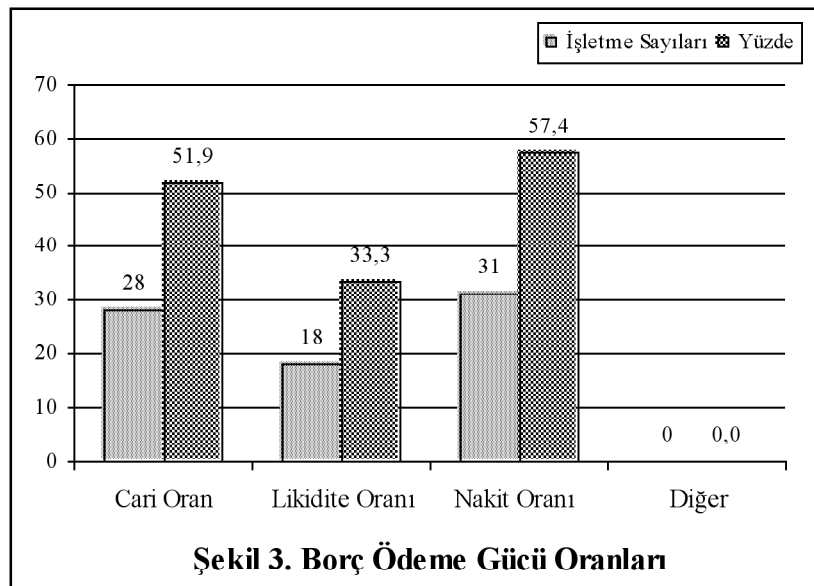
	Evet		Hayır	
	İşlt. Sayısı	Yüzde	İşlt. Sayısı	Yüzde
Mali tablolar enflasyondan arındırdıktan sonra mı analiz teknikleri uygulanmaktadır?	21	38,9	33	61,1
Mali tabloların analizi için geliştirilmiş özel bir bilgisayar yazılımı kullanılıyor mu?	22	40,7	32	59,3
Analiz teknikleri kullanılarak bulunan sonuçlar "Faaliyet Raporu"nda yer alıyor mu?	48	88,9	6	11,1

lım kullanılırken, işletmelerin %59'unda böyle bir yazılım kullanılmamaktadır Oysa mali analizde bir yazılım kullanılırsa, hem konaklama işletmeleri yöneticilerinin analiz yapma konusundaki işleri kolaylaşmış hem de analiz tekniklerinin daha detaylı uygulanabilirliği sağlanmış olacaktır. Mali analiz yapan konaklama işletmelerinin %89'unda analiz sonuçlarına faaliyet raporunda yer verilmektedir. Böylece bu faaliyet raporuna ulaşabilen bilgi kullanıcıları mali analiz bulguları ve/veya bunlarla ilgili yorumları kolayca elde etmiş olacaklardır. Bu bilgileri kullanarak da karar verme işini en etkin şekilde yerine getirebileceklerdir.

6.3. Oran Analizinin Kullanımı İle İlgili Bulgular

Mali analiz tekniklerinin özellikleri dikkate alındığında oran analizi dışındaki tekniklerin uygulanışı ile ilgili daha detaylı konuların sorgulanması mümkün değildir. Oran analizi ise en az iki mali tablo kalemi tutarının birbiri ile oranlanması esasına dayandığından mali tablolardan çok sayıda oran üretmek mümkündür. Oran analizinde aralarında ilişki kurulabilen kalemler arasında oranlar hesaplamak ve dönemsel olarak bu oranları bir-

biri ile karşılaştırmak gerekir. Literatürde oranlar elde edilmek istenen bilginin türüne göre sınıflandırılmıştır Her oran sınıfında da standart sayıda orandan bahsetmek mümkün değildir. Ne kadar çok oran o kadar çok bilgi yaklaşımı yanlış olduğu gibi, ne kadar az oran o kadar yeterli bilgi yaklaşımı da yanlıştır Gerekli bilgiyi veren sayıdaki oran yaklaşımı daha gerçekçidir Örneğin, işletmenin borç ödeme gücünü ölçerken ilgili döneme ait cari oran, likidite oranı ve nakit oranının tümünün hesaplanması ve birlikte yorumlanması yerinde olacaktır Oran analizi ile ilgili araştırma soruları sonucunda konaklama işletmelerinin az sayıda oran kullanma eğilimi içinde oldukları görülmektedir. Şekil 3'teki iş-

Şekil 3. Borç Ödeme Gücü Oranları

İşletmelerin borç ödeme gücünü ölçmede kullandıkları oranlara baktığımızda nakit oranı %57'lik bir kullanım yüzdesi ilk sıradadır. Nakit oranı kullanımını %52 kullanımla "cari oran", %33 ile "likidite oranı" izlemektedir. Diğer seçeneği işaretlenmemesi borç ödeme gücünün ölçümünde sadece yukarıdaki üç oranın kullanıldığını göstermektedir. Oranların kullanımındaki yüzdelerin yüksek olmaması çoğu işletmenin bu oranların hepsini birlikte kullanmadığını göstermektedir.

Tablo 12'deki mali yapı hakkında bilgi veren oranlardan %56'şar dağılımla "finansman giderlerini karşılama gücü" ve "maddi duran varlıkların öz kaynaklara oranı" en çok kullanılanlar olarak ortaya çıkmaktadır. Kısa vadeli yabancı kaynakların toplam yabancı kaynaklara oranı %33, toplam yabancı kaynakların öz kaynaklara oranı %30, toplam yabancı kaynakların toplam varlıklara oranı ise %28 oranında kullanılmaktadır. Diğer seçeneği ise sadece bir işletme tarafından işaretlenmiştir ve bu işletmede yukarıdakilere ilave olarak "serbest sermayenin öz kaynaklara oranı" kullanılmaktadır.

Tablo 12. Mali Yapının Analizinde Kullanılan Oranlar

	T. Yabancı Kaynaklar/ T. Varlıklar	Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar/ T. Yabancı Kaynaklar	Finansman Giderlerini Karşılama Gücü	Maddi Duran Varlıklar/Öz Kaynaklar	T. Yabancı Kaynaklar/Öz Kaynaklar	Diğer
İşlt. Sayısı	15	18	30	30	16	1
Yüzde	27,8	33,3	55,6	55,6	29,6	1,9

Tablo 13'te varlıklar ile kaynakların etkin ve verimli kullanılıp kullanılmadığının ölçümünde kullanılan oranları işletmelerin ne derece tercih ettikleri görülmektedir. Stok devir hızı %78 ve alacak devir hızı %72 oranları ile etkinlik ve verimliliğin ölçümünde en çok kullanılan oranlardır. Borç devir hızı %41, dönen varlık devir hızı %30, öz kaynak devir hızı %24, maddi duran varlık devir hızı ve aktif devir hızı ise %22'şer oranında kullanılmaktadır. Alacak devir hızının ve stok devir hızı oranlarının araştırmada sorgulanan tüm oranlar içinde en çok kullanılanlar olması işletmelerin alacak ve stok politikaları ile performanslarını daha sıkı takip etmek istediklerini göstermektedir.

Tablo 13. Varlık ve Kaynakların Etkin ve Verimli Kullanımı ile İlgili Oranlar

	Alacak Devir Hızı	Stok Devir Hızı	Dönen Varlık Devir Hızı	Maddi Duran Varlık Devir Hızı	Aktif Devir Hızı	Borç Devir Hızı	Öz Kaynak Devir Hızı	Diğer
İşlt. Sayısı	39	42	16	12	12	22	13	0
Yüzde	72,2	77,8	29,6	22,2	22,2	40,7	24,1	0

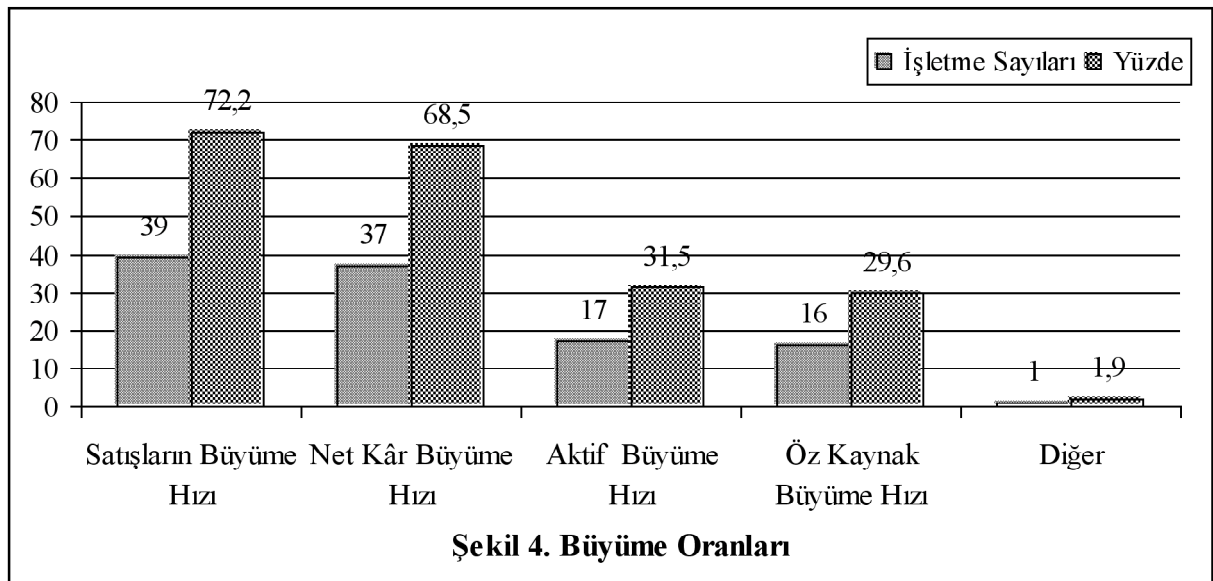
Tablo 14. Kârın Yeterliliğinin Ölçümünde Kullanılan Oranlar

	Brüt Kâr Marjı	Faaliyet Kâr Marjı	Net Kâr Marjı	Aktif Kârlılık Oranı	Öz Kaynak Kârlılık Oranı	Diğer
İşlt. Sayısı	26	40	35	12	10	1
Yüzde	48,1	74,1	64,8	22,2	18,5	1,9

Tablo 14'te görüldüğü üzere kârlılığın ölçümünde kullanılan oranlardan faaliyet kâr marjı %74'le kullanım bakımından ilk sıradadır. Net kâr marjı işletmelerin %65'inde, brüt kâr marjı ise işletmelerin %48'inde kullanılmaktadır. Aktif kârlılığı ile ilgilenen işletme yüzdesi 22 iken, öz kaynak kârlılığı ise işletmelerin %19'unda hesaplanmaktadır. Bu oranlar dışında işletmelerden sadece birinde net kâr/serbest sermaye, net kâr-sermaye maliyeti/serbest sermaye, net kâr-sermaye maliyeti/öz kaynaklar oranları da hesaplanmaktadır. Konaklama işletmelerince faaliyet kâr marjının en çok hesaplanması önemlidir. Bu konaklama işletmelerinin net satışlarının yüzde kaçını oranında esas faaliyetinden kâr elde ettiklerini öncelikle bilmek istediklerini göstermektedir. İşletmenin nihai başarısını gösteren net kârın net satışların yüzde kaçını oranında ger

çekleştiği bilgisine konaklama işletmeleri yönetimleri ikinci sırada önem vermektedirler.

Konaklama işletmelerinin büyüme oranlarından hangilerinin ne oranda kullanıldığı Şekil 4'de yer almaktadır. İşletmelerin %72'si yıllar itibarıyla satışların yüzde kaç arttığını veya azaldığını hesaplarken, net kârdaki değişim işletmelerin %69'unda hesaplanmaktadır. Yüzdesele fark çok az da olsa işletmelerin net kârdaki artıştan önce satışlardaki artışı hesaplamak istemeleri dikkate değerdir. Konaklama işletmelerinde aktif büyüme hızı hesaplama oranı %32 iken, öz kaynak büyüme hızını hesaplama oranı %30'dur. Konaklama işletmeleri yönetimi göreceli olarak daha az oranda aktif ve öz kaynak büyüme yüzdesi ile ilgilenmektedir. Satışların ve kârlılığın artmasının aktifi ve öz kaynakları nasıl olsa bü

yüteceği düşüncesi bunun nedeni olabilir. Diğer seçeneğini işaretleyen bir işletme verilen büyüme oranlarına “satış adedi (kuver) büyüme hızı” oranını ilave etmiştir. Bu oran mali tablolardaki verilerden yararlanılarak değil yiyecek-içecek satış raporlarındaki verilerden yararlanılarak hesaplanabilir. Bilindiği üzere mali tablolarda yer almayan, fakat işletmede üretilen diğer raporlara dayanılarak da pek çok oran hesaplanabilir¹⁴.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilgi olmadan işletmedeki iş ve sorunlar hakkında isabetli karar vermek mümkün değildir. Konaklama işletmelerinin yöneticileri ise her gün onlarca karar vermek durumundadırlar. Kararlarına etki edecek bilgi kaynaklarından birisi, belki de en önemlisi mali tablolardan elde ettikleri bilgilerdir. Mali tablolardaki verilerin kararlarda kullanılabilir bilgi haline getirilmesinde mali analiz teknikleri kullanılır. Konaklama işletmeleri özelinde mali tablolar analiz konusunda yapılanlara yönelik durum tespiti amacıyla yapılan çalışmadaki bulgular aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Araştırmaya katılan işletmelerin %93’ünde mali analiz yapılmaktadır. Konaklama işletmelerinin %77’sinde işletme içinde analiz yapılırken işletmelerin %16’sında bu analiz işletme dışında şirket merkezinde veya uzman bir kuruluş tarafından yapılmaktadır.
- Konaklama işletmeleri analiz tekniklerinden oran analizi, karşılaştırmalı tablolar analizi ve fon akışı analizini ağırlıklı kullanmaktadırlar. Fon akışı analizinde ise en çok nakit akım tablosu kullanılmaktadır.

- Kısa vadeli borç ödeme gücünün analizinde nakit oran ve cari oran çoğunlukla kullanılmaktadır.
- Mali yapının analizinde finansman giderlerini karşılama gücü ve maddi duran varlık/ öz kaynak oranları ön plana çıkmaktadır.
- Varlıkların etkinliğini ve verimliliğini ölçmede alacak devir hızı, stok devir hızı ve borç devir hızı diğerlerine göre daha çok kullanılmaktadır.
- Kârın yeterliliğini ölçmede sırasıyla net kâr marjı, faaliyet kâr marjı ve brüt kâr marjı tercih edilmektedir.
- Büyüme ile ilgili oranlar açısından ise satışların büyüme hızı ve net kâr büyüme hızı oranları daha çok tercih edilmektedir.
- Genelde her ay sonu çıkarılan mali tablolar analize tabi tutulurken, bu analizi yapma sorumluluğu muhasebe müdüründedir.
- Analiz sonuçları genellikle geçmiş yıllar verileri ile karşılaştırmalı yorumlanmaktadır.
- Mali analiz öncesi mali tabloları enflasyondan arındırma işlemi işletmelerin yarısından fazlasında yapılmamaktadır.
- Mali analiz konusunda işletmelerin sadece %41’i özel bilgisayar yazılımı kullanmaktadır.
- Mali analiz sonuçları işletmelerin faaliyet raporlarında yer almaktadır.

¹⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Schmidgall, Raymond S., ve James W. Damitio, **Hospitality Industry Financial Accounting**, Second Edition, AH&MA, Michigan, 1999, s526-540.

Araştırma sonuçlarına bakarak konaklama işletmeleri yöneticileri için şu öneriler getirilebilir:

- Mali analiz tekniklerinin uygulamasında bilgisayar teknolojilerinden yararlanılmalıdır Mali analiz konusunda özel bir yazılım tedarik edilebileceği gibi, Microsoft Excel veya benzeri programlardaki çalışma sayfalarından yararlanılarak analiz teknikleri için formler hazırlanabilir.
- Özellikle oran analizi yapılırken oran türlerinin artırılması analizi daha etkin kılacaktır Örneğin işletmelerin alacak ve borç politikası birbiri ile ilişkili olmak zorundadır. Alacak devir hızını hesaplayan bir işletmenin borç devir hızını hesaplamaması, alacak politikası ile ilgili yorumun eksik olmasına yol açacaktır.
- Enflasyon muhasebesi devreye girmiş olsa da enflasyonun mali tablolar üzerindeki etkileri göz ardı edilmemelidir.
- Yapılan analizlerin daha iyi yorumlanması ve kararlardaki isabetliliği artırmak için analiz sonuçlarının sadece geçmiş yıllar verileri ile değil, bunun yanında rakip işletmelerin ve konaklama sektörü ortalamaları ile karşılaştırılması gerekliliği ortaya konmalıdır Konaklama işletmesi yöneticisi nasıl rakibinin verilerine ihtiyaç duyarsa, rakip işletmenin yöneticisinin de kendi işletmesinin verilerine ihtiyacı olduğunu unutmamalıdır Verilerin paylaşımı konusunda bir yapılanma aktif olarak desteklenmelidir. Bu bilgi ihtiyacı yöneticilerce gerek kamu gerekse özel meslek örgütlerinden talep etmelidir. Maliye Bakanlığı, Devlet İstatistik

Enstitüsü ve/veya Türkiye Otelciler Federasyonu öncülüğünde sektörün ortalamaları hazırlanabilir

Bu araştırmanın bir amacı da dört yıllık turizm işletmeciliği okullarında mali analizin öğretimi ile ilgili yol gösterici bilgiler vermesiydi. Bu çerçevede mali tablolar analizinin öğretilmesi ile ilgili aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

- Konaklama işletmelerinde mali analiz ayrı bir ders olarak okutulmalıdır
- Merkez Bankası'nın 1991 yılından bu yana her yıl yayınladığı "sektör bilançoları" çalışmasında yer alan turizm işletmeleri bilançoları ve standart oranları bölümleri derste incelenmeli ve öğrencilerin çalışma hayatına atılmadan sektördeki ortalamalar hakkında bilgi sahibi olması sağlanmalıdır
- Mali analiz sonuçlarının karşılaştırılabilir verilerin varlığı halinde daha işlevsel olacağı gerçeğinden hareketle, öğrencilerin iş yaşamına atıldıklarında meslek örgütlerinin veya resmi kurumların sektör ortalamalarının hazırlanması konusunda baskı grubu olmaları teşvik edilmelidir.
- Derslerde oran analizi, karşılaştırmalı tablolar analizi, nakit akım tablosu ve fon akım tablosuna daha ayrıntılı yer verilmelidir. Konaklama işletmelerinin %50'sinden fazlasında kullanılan; nakit oran, cari oran, finansman giderlerini karşılama gücü, maddi duran varlıklar/öz kaynaklar, alacak devir hızı, stok devir hızı, faaliyet kâr marjı, net kâr marjı, satışların büyüme hızı, net kâr büyüme hızı oranları üzerinde özellikle durulmalıdır

- Derslerde analiz tekniklerinin uygulamaları öğrencilere Microsoft Excel kullanılarak yaptırılmalıdır
- Mali analiz tekniklerinin uygulanacağı tabloların sektördeki işletmelere ait olması sağlanmalıdır Bu konuda meslek örgütlerinden yardım alınabilir Bu seçeneğin gerçekleşmesi kısa vadede zor olduğundan, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) işlem gören turizm işletmelerinin mali tabloları kullanılabilir¹⁵.

Tanımlayıcı nitelikteki bu araştırmadan başka konaklama işletmelerinde mali tablolar analiz konusunda daha detaylı çalışmaların yapılması ile bu konuda resmin daha netleştirilmesi hem eğitimciler hem de uygulamacılar açısından

dan faydalı olacaktır Konaklama işletmelerinde mali analiz konusunda akla gelen araştırma konuları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Konaklama işletmelerinin özelliklerinin mali tablo analizi uygulamalarına etkisi,
- Konaklama işletmelerinde mali yapının analizi,
- Konaklama işletmelerinde likidite durumunun analizi,
- Konaklama işletmelerinde çalışma durumunun analizi,
- Konaklama işletmelerinde karşılaştırma kıstası olarak sektör ortalamalarının belirlenmesi.

15 İMKB'de işlem gören turizm işletmelerinin mali tablolarına "www.imkb.gov.tr/bilanco/mtablodonem.htm" adresinden ulaşmak mümkündür.

KAYNAKÇA

Akdoğan, Nalan. ve Nejat Tenker, **Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri**, Altıncı Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 1998.

Akgüç, Öztin, **Mali Tablolar Analizi**, Onuncu Baskı, İstanbul, 2002.

Başar, Banu, “Finansal Piyasalar Açısından Finansal Raporlamada Kalite Zinciri“, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Eylül 2003, C.5, S.3, s. 75-89.

Çabuk, Adem ve İbrahim Lazol, **Mali Tablolar Analizi**, Bursa, 2000.

Çetiner, Ertuğrul, **İşletmelerde Mali Analiz**, Üçüncü Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2000.

Çömlekçi, Ferruh ve Diğerleri, **Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz**, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:839, Eskişehir, 2004.

Demir, Ahmet, **Mali Tablolar ve Uygulaması**, Üçüncü Baskı, İstanbul, 1997.

Gücenme, Ümit, **Mali Tablolar Analizi**, İkinci Baskı, Marmara Kitabevi, Bursa, 1999.

Koçyalkın, Yüksel, Hüseyin Cankurtaran ve Cafer Bakırhan, **19 Sektöre İlişkin Standart Mali Oranları (1983-1987)**, Yargı Yayınları, Ankara, 1989.

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği: 1 Sıra No’lu, 26.12.1992 tarihli, 21447 (Mük) sayılı Resmi Gazete.

Otel ve Tatil Rehberi, Boyut Yayın Grubu, İstanbul 2002.

Özmen, Ahmet, **Uygulamalı Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri**, Anadolu Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları No:17, Eskişehir, 2000.

Schmidgall, Raymond S., ve James W. Damitio, **Hospitality Industry Financial Accounting**, Second Edition, AH&MA, Michigan, 1999.

Sektör Bilançoları, <http://www2.tcmb.gov.tr/sector/anamenu.htm>

Şirket Mali Tabloları, <http://www.imkb.gov.tr/bilanco/mtablodonem.htm>

Türkçe Sözlük, <http://tdk.org.tr/tdksozluk/sozara.htm>

